

**KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA ARUZ KALIPLARININ İSİMLERİYLE
BİRLİKTE VERİLMESİ KONUSUNDA METALİ'ÜN NEZÂ'İR'İN II. CİLDİNDEN
HAREKETLE BİR DEĞERLENDİRME¹****Abuzer KALYON²****Özet**

Hisâlî, Peşteli Hüseyin Hisali, veya Budinli Hisâlî olarak bilinmektedir. Hayatı hakkında kaynaklarda çok az bilgiye rastlandı. Osmanlı edebiyatına en önemli katkısı iki cilt olarak kendi el yazısı ile tertip ettiği *Metâli'ü'n-nezâ'ir* isimli mecmuadır. Türk edebiyatı tarihinin tam teşekküllü bir şekilde meydana getirilmesi için mecmualardan faydalanmak kaçınılmaz bir mecburiyet durumundadır. Klasik Türk edebiyatına mühim katkıları olan pek şairin divan veya divançeleri ya oluşturulmamış veya günümüze ulaşmamıştır. Bu durumda olan şairlerin manzumelerine ulaşmak ve haklarında değerlendirmelerde bulunabilmek için mecmuaların incelenmesine de ihtiyaç vardır. Son on yıllık zaman zarfında Klasik Türk edebiyatı şairlerini veya sadece beyitleri veya müfredleri ihtiva eden mecmualar üzerinde akademik çalışmalar ve yayınlar yapılmaktadır. Bu durum, hiç şüphesiz ki memnuniyet vericidir. Klasik Türk edebiyatının yüzlerce şairinin şiir örneklerini ihtiva etmesi açısından *Metâli'ü'n-nezâ'ir*'in her iki cildinin de dikkate değer olduğu kanaatindeyiz. Bu iki ciltlik mecmuada Türk şiirinin Osmanlı coğrafyasında ve Osmanlı coğrafyası dışında gelişen Türk edebiyatına mensup şairlerin şiirlerinin matla örnekleri bulunmaktadır. Mecmuanın her iki ciltte toplam olarak 27.310 matla beyit yer almaktadır. Bu da önemli bir birikimin örneklenip sergilenmesi açısından ehemmiyet taşımaktadır. Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinin hemen sonrasında tanıyıp hemhâl oldukları Arap ve Fars kültür-edebiyat tarzlarını da benimseyerek kendi edebiyatlarına uyarlamışlardır. İslam edebiyatlarının bu ortak özelliklerinden birisi de aruz ölçüsüdür. Klasik Türk şiirinde kullanılan aruz ölçüsünün tam teşekküllü isimlerinin neler oldukları konusunda da *Metâli'ü'n-nezâ'ir* mühim ipuçları vermektedir. 2011 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Ahmet Mermer danışmanlığında hazırladığımız *Peşteli Hisâlî Metâliü'n-nezâ'ir (İkinci Cilt) İnceleme - Metin* başlıklı doktora tezimizde geçen aruz kalıpları tam teşekküllü isimleriyle yer almaktadır. Tezimizden ve diğer kaynaklardan da faydalanarak hazırladığımız bu çalışmada Klasik Türk edebiyatında kullanılan aruz kalıpları isimleriyle birlikte verildi.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, aruz ölçüsü, Peşteli Hisâlî, *Metâli'ü'n-nezâ'ir*

¹ Bu çalışma, *Peşteli Hisali, Metâli'ü'n-nezâ'ir (İkinci cilt) İnceleme - Metin* isimli yayımlanmamış doktora tezimizden üretilmiştir (Gazi Üniversitesi, Ankara, 2011).

² Dr. Öğrt. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, abuzerkalyon@gmail.com

GIVING INTERFACE PATTERNS WITH THEIR NAMES IN CLASSICAL TURKISH
LITERATURE WITH THIS SUBJECT ACTION, METÂLİ'ÜNNEZA'İR'S II. AN
EVALUATION WITH AN EVALUATION**Abstract**

Peşтели Hüseyin Hisali is known as Budinli or Peşтели Hisâlî. Little is known about his life in the sources. His most important contribution to Ottoman literature is the magazine called *Metâli'ü'n-nezâ'ir*, which he composed in two volumes with his own handwriting. It is an inevitable necessity to make use of magazines in order to make the history of Turkish literature fully formed. The divan or divançes of many poets who made significant contributions to the classical Turkish literature were either not created or survived. In order to reach the poets of these poets and to make evaluations about them, it is necessary to examine the magazines. In the last ten years, academic studies and publications have been made on classical Turkish literature poems or magazines containing only couplets or mufra. This situation is undoubtedly gratifying. We believe that both volumes of *Metâli'ü'n-nezâ'ir* are noteworthy in terms of containing the poetry examples of hundreds of poets of classical Turkish literature. In this two-volume magazine, there are matla examples of Turkish poetry, of poets of Turkish literature that developed in the Ottoman geography and outside the Ottoman geography. There are a total of 27,310 couplets with matte in both volumes of the magazine. This is important in terms of exemplifying and exhibiting an important accumulation. They adopted the Arab and Persian culture-literature styles, which the Turks recognized immediately after their acceptance of Islam, and adapted them to their own literatures. One of these common features of Islamic literatures is the measure of prosody. *Metâli'ü'n-nezâ* gives important clues about what the full-fledged names of the measure of aruz used in classical Turkish poetry are. In 2011, at Gazi University Institute of Social Sciences, Prof. Dr. Peşтели Hisâlî *Metâli'ü'n-nezâ'ir* (Second - Volume) Examination - Text, which we prepared under the consultancy of Ahmet Mermer, is included in the full-fledged names of the prosody patterns in our doctoral thesis. In this study, which we prepared by making use of our thesis and other sources, the prosody patterns used in Classical Turkish literature were given together with their names.

Keywords: Classical Turkish Literature, Size of Aruz, Peşтели Hisâlî, *Metâli'ü'n-nezâ'ir*

Peşтели Hisâlî Hayatı ve Eserleri

Peşтели (Budinli) Hüseyin Hisâlî, Osmanlı coğrafyasında yetişip Klasik Türk edebiyatına *Metâli'ü'n-Nezâ'ir* ismiyle antoloji kategorisinde hacimli iki ciltlik el yazması eserin yanı sıra *Letâifü'l-Hayâl* isimli bir eser ve divanlar bırakmıştır. Hayatı hakkındaki bilgiler oldukça kısıtlıdır. Hisâlî'nin hayatı ile alakalı bilgilere mühim iki kaynak dışında rastlayamadık. Bu kaynaklardan ilki, Bursalı Mehmed Tahir tarafından kaleme alınan *Osmanlı Müellifleri*'dir. Diğer kaynak da Nail Tuman tarafından hazırlanan *Tuhfe-i Nailî*'dir.

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*'nde Hisâlî'nin Arap ve Fars edebiyatlarına vâkıf, yetenekli bir şair ve değerli bir kişi olduğunu kaydeder (Kurnaz vd. 2000: II/165). *Tuhfe-i Nailî*'de ise şairin ölüm tarihi verilip mezarının Peşte'de olduğu bilgisi ile şairin bir kaç beyti yer almaktadır. Nâil Tuman, eserinde, bu bilgileri *Osmanlı Müellifleri*'nden aldığını ifade etmektedir (Kurnaz vd. 2001: 250).

Peşteli Hisâlf'nin doğum tarihi hususunda net bir bilgiye sahip değiliz. Bunun yanı sıra; *Metâli'ü'n-Nezâir*'in I.C. 49a varâğındaki ifade O'nun yaşadığı devir hakkında bazı ipuçları vermektedir:

Ey âsaf-ı Hân Ahmed v'ey âlî-merâtib
Dîvânına olursa n'olur 'utârid kâtib (Kaya, 2003: 49. vr)

Bu beyitte “Hân Ahmed” diye mevzu bahis edilen şahsiyet, Osmanlı Sultanlarından I. Ahmed'tir. Hisâlf'nin bu beyitte seslenip kendisine şiir yazdığı şahıs da I. Ahmed'in veziridir. Bu beyitteki hitaptan hareketle Hisâlf'nin I. Ahmed'in hüküm sürdüğü bir devirde şiir yazabilecek bir yaşta olduğu düşünülüp kendisinin bu devirde yani XVI. yy. sonları ile XVII. yy. başlarında dünyaya gelmiş olabileceğinin ihtimal dâhilinde olduğu kanaatini taşımaktayız.

Ayrıca, *Metâli'ü'n-Nezâir*'in II. C. 40a numaralı varakta kendisine ait olan matlalar tetkik edildiğinde Hisâlf'nin Eğri Kalesi'nin fethinde bulunduğu düşüncesi üzerinde durulabilir. Bu varakta yer alan beyitler, Hisâlf'nin, Eğri kalesi hakkında yazdığı beş gazelin matla beyitleridir.

Hayli dil-keşdür dilâ âb u hevâsı Egrinün
Reşk-i gülzâr-ı behişt olmuş fezâsı Egrinün

Ehl-i İslâma âafâ virdi gazâsı Egrinün
Úanlar ağlatdı 'adûya mâcerâsı Egrinün

Olmasa müşkîn-nefes bâd-ı sabâsı Egrinün
Câna cân úatmaz idi âb u hevâsı Egrinün

'İyddan virdi nişân feth ü gazâsı Egrinün
Tabur erbâbına teng oldı fezâsı Egrinün

Hüsn-i hulû ashabıdur bay u gedâsı Egrinün
Meskenet erbâbıdur ehl-i gınâsı Egrinün (Kalyon, 2011: 199)

Eserleri

Divanlar

Hisâlf'nin on tane yazdığını belirttiği divanlarından sadece ikisine ulaşılabilmıştır. Bu iki divandan ilki, Kâşif Yılmaz tarafından yayımlanmıştır.³ İkincisi üzerinde de Özlem Ercan tarafından doktora çalışması yapıp yayımlanmıştır.⁴

Letâifü'l-Hayâl

Şairin diğer bir eseri de *Letâifü'l-Hayâl* ismini taşımaktadır. Hisâlf, bu eserinde Farsça matla beyitleri bir araya getirmek suretiyle mecmua olarak toplamıştır. Eserle alakalı olarak

³ Kâşif Yılmaz, *Budinli Hisâlf Dîvânı*, Kriter Yayınları, İstanbul 2010.

⁴ Özlem Ercan, *Peşteli Hisâlf Dîvânı*, Gaye Kitabevi, Bursa 2008.

Süleymaniye Kütüphanesi Lâlâ İsmail bl. Nu. 575'te ve Esad Efendi bl. Nu. 2883'te iki kayıt bulunmaktadır.

Süleymaniye Ktp. (Lâlâ İsmail) 575 numara ile kayıtlı *Letâifü'l-hayâl* isimli; Hazreti Mevlânâ, Nef'î, Hayretî, Hâfız, Şeyh Sadî, Molla Câmî gibi Türk ve İranlı şairlerin Farsça matla beyitlerini derlediği mecmuası bulunmaktadır ancak *Metâli'ü'n-nezâ'ir* kadar hacimli değildir. Eserin Süleymaniye Ktp.(Hâlet Efendi)120 numarada müsvedde nüshası bulunmaktadır (Çakır, 2009: 101).

Esad Efendi bölümündeki kaydın Peşteli Hisâlî'nin eseri olmayıp Nâfiz Feyzullah'a ait olduğu konusunda Hiclâl Demir'in tespiti söz konusudur. Demir, şu noktalara dikkat çekmektedir: “Şu'arâ-yı Rum”a ait beyitlerin derlenmesiyle oluşan bu mecmuanın aslının Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi bölümünde 2883 numarayla kayıtlı olduğu belirtilmektedir. Ancak, Süleymaniye Kütüphanesinde eserin Nâfiz Feyzullah değil Hisâlî adına kaydedildiği görülmüştür. Bu farklılığın nedeni araştırılmış ve inceleme sonucu, *Letâifü'l-Hayâl* adlı eserin kime ait olduğunu tespit edemeyen uzmanların *Osmanlı Müellifleri*'nde Hisâlî'nin *Letâifü'l-Hayâl* adlı bir eseri olduğu bilgisine dayanarak bu eseri ona mal ettikleri anlaşılmıştır. Hâlbuki Bursalı Mehmed Tahir, Hisâlî'nin bu eserinden söz ederken Farsça şiirlerden oluştuğunu belirtmiştir: “(...) ve eş'âr-ı Fârisiyyeyi câmi' (Letâ'ifü'l-Hayâl) nâmındaki bir cild eseri de (Hamîdiye) kütübhanesinde ki (...)” (Bursalı Mehmed Tahir, 2000, s. 165). Üstelik Nâfiz'in derlediği *Letâifü'l-Hayâl*'in ilk sayfasının sol üst köşesinde bazı kelimeleri silik olmakla birlikte “...ba'zı kibârın istimâ' ... Kezûbî-zâde kâzî'-asker Nâfiz Feyzullah Efendinin tertîb Mecmû'adır” kaydı mevcuttur. Dolayısıyla, Süleymaniye Kütüphanesinde Hisâlî'ye ait olduğu belirtilen eser, Nâfiz Feyzullah'a aittir.” (Demir, 2009:65).

Metâli'ü'n-Nezâ'ir

Peşteli Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-nezâ'ir* adlı iki ciltlik eseri, Klasik Türk edebiyatından yüzlerce şairin nazirelerinin matla beyitlerini vermesi açısından önemlidir. Bu eser, dönemin dil ve edebiyat malzemelerini ihtiva etmesinden dolayı göz ardı edilemeyecek kadar değerlidir. Eserde, beğenilen şairlerin şiirlerine değişik zamanlarda farklı şairler tarafından yazılan nazirelerin matla beyitleri yer almaktadır. *Metâli'ü'n-nezâ'ir*, şairlerin anlatım gücü ve dil malzemesini kullanma yeteneklerinin karşılaştırılabilmesi açısından da önem taşımaktadır (Kaya - Kalyon, 2013: 339).

Metâli'ü'n-nezâ'ir Nuruosmaniye kütüphanesinde 4252 – 4253 nu'da iki cilt olarak kayıtlı bulunmaktadır. I. cilt, 285 varak, II. cilt 385 varaktan müteşekkildir. Bursalı Mehmed Tahir'in ifadesine göre; Nuruosmaniye'de bulunan bu iki cildi Hisâlî kendi el yazısı ile kaleme almıştır (Kurnaz - Tatçı, 2000: II/165).

Metâli'ü'n-nezâ'ir'in her iki cildinde yüzlerce şairin matla beyitleri yer almaktadır. Birinci cilt, “elif” harfinden “gayn” harfine kadar olan matlaları; ikinci cilt de “gayn” ile “y” harfleri arasındaki matla beyitleri içermektedir. Hisâlî, matlaları sıralarken ilk olarak besmele ile başlamış, sırasıyla Allah'ın isimlerini, sıfatlarını anlatan beyitleri, Hz. Muhammed'le ilgili -Fezî-i Hindî, Lâmi'î Bursevî, Ahdî, Hayâlî gibi Türk ve İranlı şairlerin- na't türündeki Farsça beyitlerini sıralamıştır. *Metâli'ü'n-nezâ'ir*'de, divan şiirinin genelinde işlenen sevgilinin güzelliği, cefası, âşığa yüz vermemesi, dünyanın fâniliği, dünyaya fazla meyletmeme,

kanaatkâr olmanın önemi gibi konuları ihtiva eden matlalar derlenmiştir. Beyitlerin bu şekilde sıralanması, klasik bir divan tertibini hatıra getirmekte ve Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-nezâ'ir*'i tertip ederken konu birliğine önem verdiğini göstermektedir. Eserde, nazire beyitler, konularına, aruz kalıplarına, kafiye ve rediflerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. *Metâli'ü'n-nezâ'ir*'de şairlerin matlaları sıralanırken kronolojik sıra veya kimin kime nazire yazdığı şeklinde bir bilgi verilmemiştir. Hisâlî, hemen her bölümün sonunda bölüme uygun kendi matlalarına yer vermiştir. Mecmuada en çok matla beyti kendisine aittir. (Kaya - Kalyon, 2013: 341)

Metâli'ü'n-nezâ'ir'de 11.941'i birinci ciltte; 15.369'u da ikinci ciltte olmak üzere toplam 27.310 matla beyit bulunmaktadır. *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*, derleyeni belli olan az sayıdaki nazire mecmualarından birisidir ve nazire şiirlerin sadece matla beyitlerini bir araya getirmesi, zemin⁵ ve örnek şiiri belirlememesi bakımından diğer nazire mecmualarından ayrılır. *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'in, sahasında hacimli bir eser olması ve mecmuada Osmanlı coğrafyası şairlerinin yanı sıra Orta Asya sahası Türk edebiyatı şairlerinin matla beyitlerini içermesi eserin değerini artırmaktadır. *Metâli'ü'n-Nezâ'ir*'de matlaların tertibinde kronoloji ya da kimin kime nazire yazdığı şeklinde bir tasnif gözetilmemiştir. Hisâlî, hemen her bölümün sonunda bölüme uygun kendi matlalarını sıralamıştır. Mecmuada en çok matla beyti kendisine aittir. *Metâli'ü'n-Nezâ'ir* hakkında doktora çalışmaları yapılmıştır. Eserin birinci cildi üzerinde Bilge Kaya,⁶ ikinci cildi üzerinde de Abuzer Kalyon⁷ tarafından tez çalışması yapılmıştır.

Aruz

Aruz kelimesi menşeyi itibarıyla Arapçadır. Bu kelime Arapçada çadırın ortasına dikilen direk, daha doğrusu çadırın yıkılıp çökmesini engelleyen direğin ismi olarak ifade edilmektedir (Kalyon – Çelik: 2017: 38). Bu kelime Arap dilinde terim şekline gelerek Arap edebiyatında müstakil bir ilim haline gelmiştir. Aruz ilmi, Arap, Fars, Türk vb. İslam edebiyatlarında müşterek bir şiir ölçüsü olarak nazımda kullanılmıştır.

Aruz vezni, VIII. yüzyılda Türklerin İslam dinini kabul etmeleriyle birlikte şiirde kullanılmaya başlanmıştır. Başlangıçta din birliği üzerine inşa edilen kültürel hayat ve bunun şubelerinden biri olan edebiyat, Arap ve Fars kültür/edebiyatlarıyla etkileşim içerisinde gelişimini sürdürmüş, hâkim olan kültürün etkisiyle bu yöne doğru bir gelişim göstermiştir (Aksoyak, 2016: 338).

Aruz ölçüleri, Arap sınıflamasına göre 19 bahir 6 daire, Fars ve Türk sınıflamasına göre 14 bahir ve 4 dairedir (Dilçin, 2016: 5). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*'nde Cem Dilçin, Klasik Türk şiirinde kullanılan aruz kalıplarını daire olarak,

1. Dâire-i Mü'telifi,
2. Dâire-i Muhtelifi,
3. Dâire-i Mütenevvi'a,
4. Dâire-i Müttefika

ve bahirlerine göre de şu şekilde sınıflandırmıştır:

⁵ Bu ibare “zemin şiir” ilk defa Fatih Köksal tarafından kullanılmıştır.

⁶ Bilge Kaya, Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâli'ü'n-nezâ'ir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme - Metin) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003

⁷ Abuzer Kalyon, Peşteli Hisali, Metâli'ü'n-nezâ'ir (İkinci cilt) İnceleme - Metin, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011

1. Bahr-i Hezec (Hezec Bahri)
mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün⁸
2. Bahr-i Recez (Recez Bahri)
müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün
3. Bahr-i Remel (Remel Bahri)
fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
4. Bahr-ı Münserih (Münserih Bahri)
müfteilün fâilün müfteilün fâilün
5. Bahr-i Muzâri (Muzâri Bahri)
mef'ûlü fâ'ilâtü mefâilü fâilün
6. Bahr-i Müktedâb (Müktedâb Bahri)
fâ'ilâtü müfte'ilün
7. Bahr-i Müctes (Müctes Bahri)
mefâilün feilâtün mefâilün feilün
8. Bahr-i Serî' (Serî Bahri)
müfteilün müfteilün fâilün
9. Bahr-i Karîb (Karîb Bahri)
mef'ûlü mefâ'ilü fâ'ilün
10. Bahr-i Cedîd (Cedid Bahri)
feilâtün mefâilün feilün
11. Bahr-i Müşâkil (Müşâkile Bahri)
fâ'ilâtü mefâilü fa'ûlün
12. Bahr-ı Mütekârib (Mütekârip Bahri)
feûlün feûlün feûlün feûlün
13. Bahr-i Mütedârik (Mütedarik Bahri)
fâilün fâilün fâilün fâilün
14. Bahr-ı Kâmil (Kâmil Bahri)
mütefâ'ilün mütefâ'ilün mütefâ'ilün mütefâ'ilün (Dilçin, 2016: 19-37).

Aruz Kalıplarının Metâli'ü'n-Nezâ'ir'de İsimlendiriliş Şekilleri

Metâli'ü'n-nezâ'ir'de vezinler, her grubun başında olmasa bile genellikle verilmiştir. Bazen sadece bahir adı yazılıp, vezin yazılmamıştır. Bazı gruplarda da vezin hiç belirtilmemiştir. Vezinler yazılırken, bahir adları da Bahr-i Remel, Bahri Hezec, Bahri Müctes gibi yaygın olarak bilinen biçiminden çok; genellikle Bahr-i Remel-i Müsemmen-i Sâlim, Bahr-i Hezec-i Müsemmen-i Sâlim, Bahr-i Hezec-i Müsemmen-i Mekkûf-ı Mahzûf biçimiyle yazılmıştır. Eserin genelinde vezinlerin bu şekilde adlandırılması, *Metâli'ü'n-nezâ'ir* vb. mecmuaların aruzun isimlendirilişi bakımından en önemli ve ayırt edici özelliklerinden birisidir. Aruz kalıplarının *Metâli'ü'n-nezâ'ir*'de bu şekilde yazılması; kalıp isimlerinin bilinmesi açısından önemlidir.

⁸ Bahirlerin ihtiva ettiği tüm kalıplar yerine mahiyeti örnekleme açısından sadece birer tanesi seçildi.

Vezinlerin isimleriyle birlikte yazılması Ömer bin Mezid tarafından kaleme alınıp Mustafa Canpolat tarafından yayımlanan *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*'de⁹ de vardır; ama eserin sadece iki bölümünde böylesine bir adlandırmaya rastladık. (4b'de Bahr-i Hezec-i Müâemmen Sâlim 154a'da Bahr-i Remel-i Müâemmen-i Sâlim) şeklinde yazılmıştır.

Çalışmamızda *Metâli'ü'n-nezâ'ir*'in II. cildindeki bahirlerin bir listesini yaparak her bahrin kaç beyitte kullanıldığını tablo biçiminde verdik.

Eldeki bu verilerden hareketle Türk şiirinde en fazla kullanılan aruz kalıbının “fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün” kalıbı olduğu söylenebilir. *Metâli'ü'n-nezâ'ir*'in ikinci cildinde bu kalıp, beş bin on sekiz matla beyitte kullanılmıştır. Eserin 15369 beyit olmasından hareketle bu rakamın yaklaşık olarak eserdeki matlaların 3'te bir oranında kullanıldığını gördük. Bu rakam, bu veznin divan şiirindeki kullanım sıklığının gözler önüne serilmesi açısından dikkat çekicidir. İkinci sıklıkta kullanılan vezin, üç bin üç yüz yetmiş dört beyitle, “fe'i lâtin / fe'i lâtin / fe'ilâtün / fe'ilün” gelmektedir.

Bu kalıbı, üç bin yirmi dört beyitle “mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün” kalıbı takip etmektedir. En az kullanılan kalıp olarak da sadece iki matlada kullanılmasından dolayı “mefâ'ilün / fe'ilâtün / fe'ülün” kalıbını tespit ettik.

Metâli'ü'n-Nezâ'ir'in II. Cildinde Geçen Aruz Kalıplarının Bahir İsimleri ve Eserde Kullanılış Sıklıkları

Bahirler /Aruz Kalıpları	Beyit Sayısı
BAHR-İ REMEL-İ MÜSEMME-İ SÂLİM¹⁰ fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün	5018
BAHR-İ REMEL fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün	60
BAHR-İ REMEL-İ MECNÛN fe'i lâtin / fe'i lâtin / fe'ilâtün / fe'ilün fe'i lâtin / fe'ilâtün / fe'ilün	3374 20
BAHR-İ HEZEC-İ MÜSEMME-İ SÂLİM¹¹ mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün	3024
BAHR-İ HEZEC mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün	300
BAHR-İ HEZEC-İ MAHZUF-I MAKSUR mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün	96
BAHR-İ HEZEC-İ MAHZÛF mefâ'ilün / fe'ilâtün / fe'ülün	2
BAHR-İ HEZEC-İ MÜSEMME-İ MEKFÛF-I MAHZÛF mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ülün	952
BAHR-İ HEZEC-İ MÜSEMME-İ AHREB-İ SADREHU VE İBTİDÂE HÛ mef'ülü / mefâ'ilün / mef'ülü / mefâ'ilün	42
BAHR-İ MUZÂRİ'-İ MÜSEMME-İ AHREB mef'ülü / fâ'ilâtün / mef'ülü / fâ'ilâtün	209
BAHR-İ MÜCTES-İ MECNÛN-I MAKSÛR	

⁹ Mustafa Canpolat, Ömer Bin Mezid, *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*, TDK Yay. Ankara: 1995

¹⁰ Bu bahirde yukarıdaki toplamaların dışında birer mısraları boş bırakılmış beş beyit bulunmaktadır.

¹¹ Bu bahirde yukarıdaki toplamaların dışında birer mısraları boş bırakılmış iki beyit bulunmaktadır.

mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün	348
BAHR-İ MÜCTES-İ MECNÛN mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilâtün	39
BAHR-İ HAFÎF fe'ilâtün (fa'ilâtün)/mefâ'ilün / fe'ilün (fa'lün)	167
BAHR-İ RECEZ-İ MÜSEMMEN-İ SÂLİM müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün / müstef'ilün	85
BAHR-İ RECEZ-İ MÜSEMMEN-İ SÂLİM müstef'ilün / fe'ülün / müstef'ilün / fe'ülün	10
BAHR-İ RECEZ müstef'ilâtün / müstef'ilâtün	30
BAHR-İ RECEZ-İ MUTAVVÎ-İ MECNÛN müfte'ilün / mefâ'ilün / müfte'ilün / mefâ'ilün	37
BAHR-İ MÜNŞERİH müfte'ilün / fâ'ilün / müfte'ilün / fâ'ilün	4
BAHR-İ MÜTEKÂRİB fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül fa'lün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül	7 3
BAHR-İ MÜTEKÂRİB-İ MÜSEMMEN -İ SÂLİM fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün	10
BAHR-İ KÂMİL müte'fâ'ilün / fe'ülün / müte'fâ'ilün / fe'ülün	2
Toplam beyit sayısı:	15.369

Sonuç

Klasik Türk edebiyatı, divan edebiyatı veya Osmanlı edebiyatı olarak isimlendirilen Türk edebiyatı tarihinin bu uzun soluklu devresine ait birbirinden muhteşem şiir örnekleri mevzubahistir. Peşmeli Hüseyin Hisâlî'nin kendi hatt-ı destiyle tanzim ettiği iki ciltlik *Metâliü'n-nezâ'ir* mecmuası Türk edebiyatı tarihine mal olmuş bu zengin şiir örneklerinin bir arada görülmesi açısından ehemmiyetlidir. *Metâliü'n-nezâ'ir'in* her iki cildinde yüzlerce şairin şiir örneklerinin matla beyitlerinin sergilenmesi esere apayrı bir özellik katmaktadır. Üç kıtada adaletle hüküm sürmekte olan Osmanlı coğrafyasının ve umumi olarak da Türk coğrafyasındaki şairlerin çok bilinenlerin yanı sıra az bilinen veya hiç bilinmeyenlerin de şiirlerinin matla beyitleriyle bu eserde karşılaşılmaktadır. Eserin nazire şiirlerin matlalarından oluşması, Klasik Türk edebiyatı şairlerinin birbirlerinin şiirlerini takip edip birbirleriyle alakalı yazdıkları şiirlerin bilinmesi açısından da *Metâliü'n-nezâ'ir* ehemmiyet taşımaktadır. Peşmeli Hüseyin Hisâlî bu eserinde örnekleri verdiği matla şiirlerin başına şiirlerin yazıldığı aruz ölçülerini de vermiştir. Ölçüleri verirken de bilinen şekliyle sadece bahir adıyla yetinmeyip ölçülerin Arap aruz ilmindeki tam isimlendirilişini de vermiştir. Aruz kalıplarının tam isimlerinin de gündemde tutulması düşüncesinden hareketle doktora tezimizde geçen kalıpların bahir isimleriyle birlikte tablo biçiminde bu çalışmada verdik. Tabloda aruz kalıplarının *Metâliü'n-nezâ'ir'in* II. cildindeki kullanım sıklıkları da görülmektedir. Bu durum, aruz kalıplarının hangilerinin klasik Türk şiirinde ne sıklıkla kullanıldıklarını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoyak, İ. H. (2016). *Söylenmemiş Sözler*, Ankara: Grafiker yay.
- Bursalı Mehmed Tâhir (2000) *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Canpolat, M. (1995). *Ömer Bin Mezid, Mecmu'atü'n-nezâ'ir Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, Ankara: TDK Yay.
- Çakır, M. (2009) *Budinli Hisâlî'nin Letâifü'l-Hayâl'i ve Klâsik Türk Edebiyatındaki Mecmualar Arasındaki Yeri*, s.100-111 ", Uluslararası Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Üsküp Makedonya.
- Demir, H. XVIII. *Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı Şairlerinden Lâzîkî-zâde Feyzullah Nâfiz ve Divân'ı Üzerine*, Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters Cilt / Volume 26 sayı/ 2 Aralık 2009
- Dilçin, C. (2016). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yay.
- Ercan, Ö. (2008). *Peşteli Hisali Divanı*, Bursa: Gaye Kit.
- Kalyon, A. (2011) *Peşteli Hisâlî Metâliü'n-nezâ'ir (İkinci – Cilt) İnceleme – Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Kalyon, Abuzer - Çelik, Nebi. *Manastırlı Sâlih Fâik'in 'Türkçe Aruz' Eserinden Hareketle Aruzdan Kastedilen Şiir Ölçüsü*, Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi 1/3 (Elazığ, 2017), 37-50.
- Kaya, B. (2003) *Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâli'ü'n-nezâ'ir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Kaya, B. Kalyon, A. (2013). *Peşteli Hisâlî'nin Metâli'ü'n-Nezâ'ir Mecmuası ve Mecmuada Yer Alan Şairlerin Mahlasları*, Turkish Studies Volume 8/1 Winter 2013, p.335-371,
- Kaya, B. (2005) *Nazîre Mecmuaları ve Hisâlî'nin Metâliü'n-nezâ'iri*, U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 6, S.8, s.47-56, Bursa.
- KÖKSAL, M. F. *Edirneli Nazmî Mecmâü'n-nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin)*, 2001, HÜSBE Doktora Tezi, Ankara.
- Yılmaz, K. (2010) *Budinli Hisâlî Divânı*, Kriter Yayınları, İstanbul.